

Самойленко Олена Анатоліївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри криміналістики,

кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ З КРИМІНАЛІСТИЧНОЮ ХАРАКТЕРИСТИКОЮ ЗЛОЧИНУ

Слідчий в ході пізнання конкретного акта вчинення злочину повинен з усієї інформації про подію, що пізнається, обрати ту, що набуває особливого значення для встановлення об'єктивної дійсності події, впливає на організацію та планування цієї діяльності. Тому в процесі розслідування важливого значення набувають попередньо накопичені емпіричним шляхом, відомості щодо вчинення злочинів аналогічного виду. Застосування індуктивного метода як метода наукового пізнання забезпечуватиме процес розслідування такими відомостями про злочин, тим самим дозволяючи слідчому отримати знання щодо закономірних зв'язків таких відомостей. В криміналістичній науці цей шлях пізнання злочину й окреслюється категорією «криміналістична характеристика злочину».

Різноманітність поглядів вчених (А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, О.Н. Колесніченко, В.Є. Коновалова, Б.В. Щур та інші) щодо категорії «криміналістична характеристика злочину» зумовила відсутність єдності криміналістів у питанні її структури, особливо щодо віднесення до її структури механізму вчинення злочину. Тому мета цієї роботи полягає у конкретизації співвідношення криміналістичної характеристики з механізмом вчинення злочину.

Майже всі вчені, в коло інтересів яких входили питання методики розслідування злочинів, з власним аргументуванням пропонували той або інший перелік типових елементів криміналістичної характеристики, які

різнилися як за кількісними, так й за якісними показниками. Абсолютно переконливою нам уявляється позиція А.Ф. Волобуєва, який шляхом визначення об'єкту і предмету криміналістичної методики по-суті вирішує проблему визначення структури криміналістичної характеристики будь-якої групи або виду злочинів. Чітке визначення об'єкту і предмету дослідження криміналістичної методики є необхідною умовою однозначного тлумачення окремих її наукових положень, структури її змісту [1, с.49]. Визначаючи закономірності механізму злочинів окремого виду одним з самостійних предметів криміналістичної методики, А.Ф. Волобуєв пише: «За своїм змістом криміналістична характеристика – це знання (відомості), накопичені в результаті вивчення механізму вчинення злочинів окремого виду, його внутрішніх зв'язків і залежностей. Тому її структура як система знань детермінована структурою механізму вчинення злочинів як об'єкту пізнання. З урахуванням вищевикладеного криміналістична характеристика злочинів може бути визначена як структурний елемент окремої методики розслідування, що являє собою систему відомостей про елементи механізму вчинення злочинів певного виду чи групи, в яких відбиваються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для розробки наукових рекомендацій, а також побудови і перевірки версій при розслідуванні конкретних злочинів» [1, с.49-50]. Тож, елементами криміналістичної характеристики злочинів автор визнає відомості про елементи механізму їх вчинення.

Більшість криміналістів намагаються визначити типові елементи механізму вчинення злочину шляхом визначення самого поняття «механізм злочину». Так, Р.С. Белкін механізмом злочину вважав складну, багатокomпонентну динамічну систему, що утворюється наступними елементами: 1) діями суб'єкта злочину, спрямованими на досягнення певного злочинного результату щодо конкретного об'єкта злочинного посягання; 2) діями потерпілого, поведінкою осіб, які стали випадковими (активними чи пасивними) учасниками події, що відбулася за

певних умов і обставин, сукупність яких детермінує спосіб вчинення злочину, зумовлює характер і зміст зв'язків та відносин між суб'єктом злочину й предметом зазіхання, між діями учасників і злочинним результатом, між співучасниками злочину, між учасниками та матеріальним середовищем [2, с. 83]. П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков пишуть, що механізм злочину є системою взаємодій реальних об'єктів матеріального світу і тому охоплює явища, події та реальні факти, людей, моменти часу, ділянки місцевості та простору, предмети, речі, механізми й комп'ютерні системи, тварин, об'єкти рослинного світу тощо, які є його елементами [3, с.3]. В.К. Гавло під так званім «криміналістичним механізмом злочину» розуміє взаємодіючу систему елементів криміналістичної характеристики, яка відбиває процес учинення, утворення його слідів, що мають значення для встановлення істини у справі [4, с. 191]. А.М. Кустов узагальнюючи всі наукові підходи справедливо визнає механізм злочину системою процесів взаємодії учасників злочину, як прямих, так й опосередкованих, між собою та матеріальним середовищем, пов'язаних з використанням відповідних знарядь, засобів і інших окремих елементів обстановки [5, с.24]. Тож, з позицій бачення такої різноманітності елементів, процесів та чинників, що утворюють механізм злочину, в криміналістиці сформувались два погляди щодо конкретизації співвідношення механізму вчинення злочину з криміналістичною характеристикою.

Перший, по-суті інформаційний підхід, коли відомості про типовий механізм злочину вказують в ряду інших елементів структури криміналістичної характеристики, як-от відомості про спосіб вчинення злочину, типові сліди, обстановку тощо (Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, Г.А. Густов, Л.Я. Драпкін та інші), іноді ведеться мова про можливість заміни в цьому переліку «способу вчинення злочину» на «механізм» (А.М. Кустов).

Другий є функціональним підходом, коли відомості про елементи механізму його вчинення складають елементи криміналістичної характеристики злочину (А.Ф. Волобуєв, В. І. Гончаренко, Г.А. Кушнір, О.Г. Головін та інші) [1; 6 – 8]. Звертаючись до положення системного аналізу щодо первинності функції по відношенню до структури [9, с. 20], виправданим вважаємо саме останній. До того ж, як справедливо наголошує А.Ф. Волобуєв, криміналістика акцентується саме на функціональному аспекті протиправної діяльності як системи детермінованих діянь і відносин на шляху досягнення злочинної мети (настання злочинного результату) [1, с. 48].

Тож, механізм вчинення певного виду (групи) злочинів конкретизується через типові елементи її криміналістичної характеристики, які, знаходячись у взаємозв'язку, утворюють останню як систему типових та специфічних ознак певної групи (видів) злочинів. Останні є найбільш значущими для процесу розслідування виду (групи) злочину, тобто забезпечуватимуть слідчому можливість висунення загальних і окремих версій, планування розслідування, а також цілеспрямованого пошуку слідів злочину, злочинця, потерпілого, сприятимуть дослідженню всіх обставин, що підлягають доказуванню.

Список використаної літератури:

1. Волобуєв А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.09 / А.Ф. Волобуєв. – Х., 2001. – 420 с.
2. Криминалистика. – Т.1.: История, общая и частные теории / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Возгрин И.А. и др.; под ред. Белкина Р.С. – М.: Акад. МВД РФ, 1995. – 279 с.
3. Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2001. – 216 с.

4. Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1985. – 333 с. С. 187-195.

5. Кустов А.М. Криминалистика и механизм преступления: цикл лекций / А.М. Кустов. – М.; Воронеж: МОДЭК, 2002. – 304 с.

6. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Х.: Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.

7. Головин А. Ю. Современные подходы к пониманию криминалистической характеристики преступлений / А.Ю. Головин, М.А. Берестнев // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25 – 26 листоп. 2010 р. – Харків: Право, 2010. – С. 250-254.

8. Гончаренко В.И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В.И. Гончаренко, Г.А. Кушнир, В.Л. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза: Респ. межвед. науч. -метод. сб. – К.: Вища школа, 1986. – Вып. 33. – С. 5.

9. Дивак М.П. Системний аналіз: методичний посібник / М.П. Дивак. – Тернопіль, 2004. – 136 с.